

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

ANALIZA AMANDMANA NA NACRT ZAKONA O ZAŠTITI CIVILNIH ŽRTAVA RATA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE, SEPTEMBAR 2022

U članu 11. u stavu (1) iza tačke j) dodaju se tačke:

- k) pravo na zdravstvenu zaštitu
- l) pravo na banjsko-klimatsko liječenje
- m) pravo na pokrivanje troškova sahrane
- n) prednost i prioritet obrazovanju i pravo na besplatno školovanje djetetu koje je rođeno iz čina ratnog silovanja - dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata do 35 godine života.

U istom članu u stavu (3) riječi „tačke f) do j)” mijenjaju se sa riječima “tačke f) do n)”.

Ovim izmjenama se dodaju tri prava za civilne žrtve rata u pogledu prava na banjsko-klimatsko liječenje i pravo na pokrivanje troškova sahrane. Ova prava su uređena različitim propisima na području Federacije BiH za različite kategorije ali ne na dosljedan način. Dopunama člana 11. sa tačkama k) l) osigurava se usklađenost pristupa ovim pravima za civilne žrtve rata na području čitave FBiH.

Potreba za uvođenje ovih prava je utvrđen u saradnji sa žrtva je utvrđena u saradnji sa civilnim žrtvama rata i u saradnji sa udruženjima koje okupljaju civilne žrtve rata. Potreba uvođenja ovog prava utvrđena je i u nezavisnim istraživanjima koje su provedene u saradnji sa civilnim žrtvama rata.

K) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Tačka k) koja se odnosi na pravo na zdravstvenu zaštitu se predlaže kako bi se potvrdilo pravo koje je obuhvaćeno postojećim propisima o zdravstvenoj zaštiti i osiguranju. Međutim, stava smo da je potrebno i to pravo navesti u zakonu kako bi zakon utvrdio čitav spektar prava koja predstavljaju stvarnu potrebu civilnih žrtava rata. Na taj način se osigurava i dosljedna primjena postojećih zakona za sve kategorije civilnih žrtava rata.

L) PRAVO NA BANJSKO-KLIMATSKO LIJEČENJE

Banjsko liječenje, odnosno banjsko – klimatsko liječenje, po definiciji podrazumijeva liječenje i tretman osobe koristeći se ekološkim, klimatskim, medicinskim i stručnim faktorima određenog mjesta čija je svrha poboljšanje zdravlja ili prevencija bolesti. U osnovi, za ovakvu vrstu liječenja osoba mora da se izuzme iz svakodnevnog mjesta boravka i biva smještena u namjenske specijalizirane ustanove. Već odavno postojeće potrebe i trenutno prisutni zdravstveni rizici kod preživjelih ratno seksualno nasilje, utvrđeni su i obrazloženi u analizi „SOMATSKI I PSIHIJATRIJSKI KOMORBIDITETI U ŽENA KOJE SU PREŽIVJELE SEKSUALNOG NASILJE U RATU U BOSNI I HERCEGOVINI“, autorice Dr. Amra Delić, mr. sci. med., PhD (specijalistice neuropsihijatrije, te psihoterapeutkinje)¹, kao i u Studiji o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini: „ZAJEDNO DIŽEMO GLAS“ (provedeno od strane TRIAL International ured u

¹ Dr. A. Delić „Somatski i psihijatrijski komorbiditeti u žena koje su preživjele seksualnog nasilje u ratu u Bosni i Hercegovini“, BiH, 2022, dostupno na:

https://drive.google.com/file/d/1UoCPOGrnJXiza9G9GwzF_Qas3VPlbyAG/view?usp=sharing

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

BiH, Udruženja građana Vive Žene – Centar za terapiju i rehabilitaciju i Global Survivors Fund, Mart 2022)²

Potreba uvođenja ovog prava utvrđena je i u nezavisnim istraživanjima koje su provedene u saradnji sa civilnim žrtvama rata. Studija „Zajedno dižemo glas“ je utvrdila potrebu osiguravanja preživjelima besplatan pristup banjskoj – klimatskoj rehabilitaciji, koju kao značajnu mjeru rehabilitacije prepoznaju kako žrtve tako i eksperti medicinske i psihijatrijske struke.

U okviru analize „Somatski i psihijatrijski komorbiditeti u žena koje su preživjele seksualnog nasilje u ratu u Bosni i Hercegovini“ je učestvovalo 132 žena sa iskustvom ratnog seksualnog nasilja, prosječne dobi 48.9±8.8 godina, više ih je u braku, sa srednjom stručnom spremom, nezaposlenih, živi u gradu, ima status raseljenog lica i za vrijeme rata, pod prisilom, promijenile su mjesto stanovanja. Najveći broj žena silovanje je doživjelo početkom rata (1992. godine), višestruko, od više nepoznatih počinitelja i u prisustvu drugih osoba. Prosječna dob žena u vrijeme silovanja je bila 29.9±8.90 godina (u rasponu od 12 do 48 godina), a procenat posljedičnih prisilnih trudnoća je bio visok (13.3%). Dok s druge strane, prosječan period trajanja šutnje o silovanju je 10.43±5.9 godina (raspon od 1 do 20 godina).

Analizom je utvrđeno da žene sa posttraumatskim stresnim poremećajem imaju veći nivo depresivnosti u odnosu na žene bez simptoma PTSP-a. Teže traumatizirane žene, sa kumulativnim brojem traumatskih iskustava, pokazuju znatno veći broj simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja i dugi niz godina nakon traume silovanja. Veći nivo depresivnosti ima i veći broj udatih žena i žena sa trudnoćom kao posljedicom silovanja. Žene sa iskustvom ratnog silovanja imaju značajno intenzivnije simptome anksioznosti i specifičnih fobija, i to izrazitije žene koje su bile u logoru ili drugoj vrsti zatočeništva.

Također, preživjele imaju veću učestalost somatskih komorbiditeta (oboljenja kardiovaskularnog, lokomotornog, genito-uretralnog, probavnog sistema, diabetes mellitusa i dr.). Imaju niži nivo zadovoljstva kvalitetom života u većini domena. Postoji značajna negativna korelacija između zadovoljstva kvalitetom života i simptoma depresivnosti, fobične anksioznosti, simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, broja traumatskih događaja i samopercepcije funkcioniranja. Niži nivo zadovoljstva kvalitetom života je kod žena koje su bile u logoru, nisu se vratile u prijeratno mjesto življenja, liječe se od neke somatske bolesti u posljednjih 15 godina, koje su imale povredu glave tokom rata i koje imaju simptome PTSP-a.

Dr. Amra Delić, , u zaključku navodi: „Dobiveni rezultati potvrđuju da je, i 30 godina poslije, trauma ratnog silovanja povezana sa značajnim psihijatrijskim i somatskim komorbiditetima, smanjenjem nivoa opće funkcionalnosti i zadovoljstva kvalitetom života (Delić, 2015). Kompleksna priroda PTSP-a uz heterogenu kliničku sliku i visok stepen komorbiditeta predstavlja značajan teret, kako za pojedinca tako i za društvo u cjelini. Za očekivati je da se sa starenjem nastavi trend učestalosti obiljevanja od somatskih (tjelesnih) bolesti, što ukazuje na izraženu potrebu za dostupnošću sveobuhvatnog i kontinuiranog multidisciplinarnog programa psihosocijalne i medicinske rehabilitacije za preživjele seksualnog nasilja u ratu u Bosni i Hercegovini.“

² A. Hanušić Bećirović, A. Mahmić, A. Hujdur, L. Tiro, „Zajedno dižemo glas“, BiH, 2022 dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1Z5q66mlqHa0TqsvIN4ID5WWP2iGs-Jo0/view?usp=sharing>

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Važno je imati na umu da banjsko-klimatsko liječenje u svojoj osnovi predstavlja medicinski rehabilitaciju koja bi trebala uključivati specifičnosti stanja određene kategorije, u ovom slučaju preživjelih ratno seksualno nasilje u ratu. Utvrđivanje specifičnosti mora biti utvrđeno po osnovu učestalih psihijatrijskih i somatskih komorbiditeta kao posljedica traume silovanja, ali i fizičke torture, ranjavanja i drugih oblika povređivanja civila u ratu.

Ovo pravo je već priznato u zakonodavstvu Republike Srpske te bi se na taj način ovo pravo uredilo za civilne žrtve rata u cijeloj BiH. Pored toga, važno je istaći da Bosna i Hercegovina, a tako i FBiH na osnovu kandidature za članstvo Europskoj Uniji se obavezala poštovati međunarodne standarde koji kroz Direktive garantiraju žrtvama svaku neophodnu zdravstvenu zaštitu.

Studija „Zajedno dižemo glas“ je potvrdila da većina preživjelih s kojima se razgovaralo godinama su korisnice/i usluga psihološke podrške i imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, međutim kroz status civilne žrtve rata nisu u mogućnosti ostvariti pravo na banjsku rehabilitaciju. Uočeno je da se, s obzirom na protek vremena od početka rata u BiH do danas, mnoge/i preživjele/i već nalaze u dobnoj grupi iznad 50 godina, te proces starenja ove populacije, uz posljedice pretrpljenog silovanja, ima znatan uticaj na njihova fizička oboljenja. Većina ispitanica/ka u ovoj dobnoj grupi navela je potrebu za banjskim liječenjem kao jednim vidom medicinske rehabilitacije. Smatraju da bi im fizičke posljedice koje imaju nakon preživljene traume, a koje se starenjem dodatno manifestiraju, bile olakšane korištenjem usluga banjske rehabilitacije, pored drugih mjera, poput mogućnosti finansiranja kupovine ortopedskih pomagala. Sigurno je jasan snažan uticaj ovog prava i na mentalno zdravlje preživjelih ratno seksualno nasilje.

Na osnovu Studije „Zajedno dižemo glas“ i istraživanja dr. Delić, urađena je i „ANALIZA GODIŠNJIH PREVENTIVNIH I NEPREVENTIVNIH IZDATAKA ZA POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA“³. Analizu izdataka izradio je doktorant makroekonomski analitičar Faruk Hadžić. Kako bi se što približnije procijenili troškovi kroz moguće osiguranje besplatne banjske rehabilitacije jednom u toku godine, kao polazna osnova je poslužio zvanični broj korisnika Ministarstva rada i socijalne politike, procjena broja korisnika i dostupne cijene usluga u pojedinim banjskim lječilištima u Bosni i Hercegovini.

Posebna kategorija civilnih žrtava rata je prepoznata u Federaciji BiH. Finansijska sredstva, generalno za civilne žrtve rata, putem transfera izdvajaju se svake godine iz Budžeta F BiH. Ipak, posebna kategorija civilnih žrtava rata, koja je tokom rata ili neposredne ratne opasnosti, preživjela seksualno zlostavljanje ili silovanja, ima i dodatne i specifične potrebe, za čiju se svrhu mogu izdvojiti dodatna finansijska sredstva u vidu preventivnih izdataka, čime bi se kasnije sistem oslobodio dodatnih finansijskih izdataka kroz nepreventivne preglede.

Analiza je pokazala da se putem dva načina, kroz preventivno djelovanje, mogu osigurati bolji životni uslovi za ovu kategoriju stanovništva, za što je potrebno izdvojiti određena finansijska sredstva. U prvom slučaju, putem banjske rehabilitacije, potrebno je izdvojiti finansijska sredstva u rangu od 1,04 do 1,61 milion KM godišnje, za punu uslugu banjske rehabilitacije za sve registrovane korisnike, ili procijenjeni broj korisnika. U drugom slučaju, za punu uslugu redovnih sistematskih pregleda, potrebno je izdvojiti godišnje iznos od minimalno 216.890 KM, ili maksimalno 289.460 KM.

³ F. Hadžić, „Analiza godišnjih preventivnih i nepreventivnih izdataka za posebne kategorije civilnih žrtava rata“, BiH, 2022, dostupno na:

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Konačno, svi ukupni godišnji izdaci, na preventivno djelovanje koji su predmet ove analize, mogu se kretati od 1,26 miliona KM u slučaju najjeftinije varijante, dok u slučaju najskuplje varijante, mogu iznositi 1,9 miliona KM. Ovi izdaci su manji u odnosu na godišnje preventivne izdatke za sve korisnike, iako je ove preventivne troškove vrlo teško tačno procijeniti.

M) PRAVO NA POKRIVANJE TROŠKOVA SAHRANE

U slučaju smrti osobe sa statusom definiranim članom 10., članovi porodice odnosno lice koje je snosilo troškove sahrane imaju pravo na naknadnu troškova sahrane.

N) PREDNOST I PRIORITET OBRAZOVANJU I PRAVO NA BESPLATNO ŠKOLOVANJE DJETETU KOJE JE ROĐENO IZ ČINA RATNOG SILOVANJA - DIJETE POSEBNE KATEGORIJE CIVILNIH ŽRTAVA RATA DO 35 GODINE ŽIVOTA.

Pored gore navedenog, tačka n) prednost i prioritet obrazovanju i pravo na besplatno školovanje djetetu koje je rođeno iz čina ratnog silovanja - dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata do 35 godine života. Ovom tačkom se uvodi novo pravo za „dijete koje je rođeno iz čina ratnog silovanja - dijete posebne kategorije civilnih žrtava rata“ kao novu kategoriju civilnih žrtava rata. Na taj način se otklanjaju prepreke sa kojima su se susretala djeca koja nisu bila prepoznata kao posebna kategorija civilnih žrtava rata do dana stupanja na snagu ovog Zakona odnosno priznavanja ovog statusa što je slučaj s djecom drugih kategorija žrtava rata (npr. djeca porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida).

Udruženje „Zaboravljena djeca rata“ su predložila utvrđivanje ovog prava i mogućnost ostvarivanja ovog prava do 35 godine života uzimajući u obzir godine, obrazovnu strukturu ali i aspiracije za dalje obrazovanje svojih članica i članova. Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini: Zajedno dižemo glas je također prepoznala ovu potrebu te je predložila uređivanje olakšanog pristupa i finansiranja njihovog školovanja.

Svakako, uporište leži u činjenici da djeca rođena iz ratnog seksualnog nasilja putem javnih institucionalnih konkursa za stipendiranje nisu imali utvrđene beneficije kao što je bio slučaj sa djecom boraca / šehida čija prava itekako uvažamo i ovim putem pozivamo nadležne da nastave ulagati napore da boračka i šehidska populacija uživaju maksimum ponuđenih zakonskih prava.

POGLAVLJE „VII PRAVO POSEBNIH KATEGORIJA CIVILNIH ŽRTAVA RATA – MJESEČNO LIČNO NOVČANO PRIMANJE“

Ratni sukob podrazumijeva različite taktičke operacije i strategije, pri čemu je ratno seksualno nasilje i silovanje vremenom postalo, i danas jeste, sigurna ratna strategija odnosno najučestalije ratno oružje koje ostavlja najdublje posljedica po osobu koja preživi to nasilje i društvo kojem preživjeli silovanje i počinioci silovanja pripadaju. Kada je riječ o BiH, gore navedeno je utvrđeno još 1994 godine. Komisija eksperata, poznata i kao Bassiouni⁴ komisija, vođena Rezolucijom 780⁵ (Oktobar, 1992 god) o narušavanju međunarodnog

⁴ Egipatsko-američki profesor Mahmoud Cherif Bassiouni, šef komisije Ujedinjenih nacija za područje bivše Jugoslavije (1994)

⁵ Rezolucija 780 iz oktobra 1992 godine, podsjeća na svoju rezoluciju 771 (1992) od 13. augusta 1992., u kojoj je Vijeće sigurnosti UN-a, između ostalog, zahtijevalo da sve strane i drugi zainteresirani u bivšoj Jugoslaviji, te sve vojne snage u Bosni i Hercegovini, odmah prestanu i odustanu od svih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, izražavajući još jednom svoju ozbiljnu uzbunu zbog stalnih izvješća o raširenim kršenjima međunarodnog

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji, pripremila je svoja saznanja 1993/94 . za potrebe Krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju⁶. U svom izvještaju naveli su nekoliko obrazaca silovanja i seksualnog nasilja koji su se dešavali na prostorima bivše Jugoslavija. Ovi obrasci silovanja kreirani su bez obzira na etničku pripadnost ili teritorijalnu raspoređenost.

Napomena: Poželjno je da nadležno Ministarstvo, u nastavku opisane obrasce ratnog seksualnog nasilja i silovanja, ima na umu tokom razmatranja prijedloga izmjene člana 11, stava (1), a koji se odnosi na pravo na banjsko-klimatsko liječenje i sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu. Kroz ove obrasce dodatno se potvrđuju nalazi Studije „Zajedno dižemo glas“ i analizu „Somatski i psihijatrijski komorbiditeti u žena koje su preživjele seksualnog nasilje u ratu u Bosni i Hercegovini“ čiji zaključci navode hitnu potrebu za medicinskom rehabilitacijom usred oboljenja uzrokovani silovanjem i seksualnim nasiljem, ali isto tako uzrokovanim i drugim ratnim okolnostima poput logora i drugih oblika zatočeništva.

Utvrđeni obrasci ratnog silovanja i seksualnog nasilja na prostorima bivše Jugoslavije, odnosno na prostorima Bosne i Hercegovine tokom ratne agresije 1992 – 1995 godine su:

(I) Prvi obrazac ratnog seksualnog nasilja i silovanja javlja se prije bilo kakve borbe ili početka ratovanja u regionu. Ovaj oblik silovanja i seksualnog zlostavljanja popraćen je pljačkanjem, zastrašivanjem i prebijanjem;

(II) Drugi obrazac silovanja i seksualnog zlostavljanja javlja se u isto vrijeme kad i ratna djelovanja. Kada neke snage napadnu grad ili selo, stanovništvo se okuplja i razvrstava po spolu i dobi. Neke žene su silovane i seksualno zlostavljane u svojim domovima onda kada oni koji napadaju drže pod kontrolom cijelo područje. Druge budu odabrane iz grupe i bivaju javno silovane i seksualno zlostavljane;

(III) Treći obrazac silovanja i seksualnog zlostavljanja javlja se u „kolektivnim centrima“ i drugim mjestima zatočeništva – u ovom slučaju vojnici, čuvari logora, civili, generalno svi su imali mogućnost ulaska u kolektivni centar i seksualno zlostavljati i silovati ženu;

(IV) Zatim, četvrti obrazac silovanja i seksualnog zlostavljanja javlja se u posebnim objektima za zatočeničke. Preživjeli iz nekih logora navode da su zatočeni samo s ciljem silovanja, seksualnog zlostavljanja, seksualnog ropstva. U ovakvim objektima, sve žene su silovane i seksualno zlostavljane, silovanje je bilo prilično često i dešavalo se često pred drugim zatočenicima. U ovom kontekstu je također silovanje i seksualno zlostavljanje popraćeno prebijanjima i mučenjem. Prema prikupljenih dokazima⁷ Bassiouni komisije navodi se da su počinio silovanja, silovali sa ciljem da žene zatrudne često argumentirajući da će trudnice imati bolji tretman od onih žena koje nisu trudne. Nakon što bi žene zatrudnjele, bivale su držane u pritvoru (ropstvu) dok ne bude kasno da abortiraju.

(V) Posljednji, peti obrazac silovanja i seksualnog zlostavljanja je zatočeništvo za potrebe seksa. Žene se odvođe iz kuća i iz logora u hotele ili slične objekte gdje služe da bi pružile

humanitarnog prava koja se događaju na teritoriju bivše Jugoslavije, a posebno u Bosni i Hercegovini, uključujući izvješća o masovnim ubojstvima, masovnom silovanju i nastavku prakse "etničkog čišćenje“.

⁶ Detaljan izvještaj Bassiouni komisije formirane od strane Ujedinjenih naroda, a u skladu sa Rezolucijom 780, dostupno na <https://drive.google.com/file/d/1iFTgLpkmE8eE6TwNnq-bDP2bcainBy-7/view?usp=sharing>

⁷ Komisijski izvještaj o prikupljenim dokazima sažet je na 84 stranice, sa 65.000 stranica dokaznog materijala i 3.300 stranica dodatka, nakon čega je prebačen u Hag. Komisijski rad je ostavio uticaj na sudske procese Međunarodnog krivičnog suda (MKS) i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

seksualna zadovoljstva oružanim snagama. Žene koje su zatočene na ovakvim mjestima češće se ubijaju nego razmjenjuju, za razliku od žena u većini logora.

U zaključku razmatranja rada Komisije, ističemo da je još 1994 godine, ustanovljena činjenica da preživjele ratno silovanje prisilno ili dobrovoljno rađale djecu kao direktnu posljedicu silovanja uzrokovanog ratnim sukobom. Do 2022. godine još uvijek nismo dobili konkretan odgovor nacionalne i međunarodne zajednice na dokazano, perzistentan problem u Bosni i Hercegovini i šire, a to su djeca rođena kao posljedica ratnog silovanja.

Kroz obrasce ratnog silovanja jasno se uočavaju dvije činjenice i to da je silovanje korišteno kao unaprijed planirana, namjerna, etnički usmjerena vojna strategija, ali također, silovanje za vrijeme rata u BiH odraz je patrijarhalnog ustroja društva čije se ekspresije očituju kroz rodne uloge koje su današnja pretača stigmatizacije i diskriminacije. Ove dvije činjenice ostavljaju dugotrajne i ozbiljne posljedice.

Definicija pojma „Children born because of war“⁸ ili „djeca rođena zbog rata“ predstavljaju onu populaciju koja ne bila rođena da određena država nije bila zahvaćena ratnim sukobom. Konkretno, u Bosni i Hercegovini ova djeca su rođena, prosječna dob djece rođene iz čina ratnog silovanja danas je između 27 godina do 31 godinu (uz minimalna odstupanja shodno zločinima prije početka ratovanja i poraća). Djeca rođena iz čina ratnog silovanja predstavljaju jednu od najranjivijih kategorija djece pogođene i oštećene ratom i ratnim dejstvima koja su doživjela apsolutnu povredu prava djeteta, a danas se suočavaju sa narušavanjem ljudskih prava.

Djeca rođena u ratu iz čina ratnog silovanja često se susreću sa problemima u post-konfliktnom društvu poput socioekonomske marginalizacije, odbijanja od porodice, stigmatizacije i nasilja (ovo se posebno pokazalo u slučajevima djece iz BiH i Ruande). Također, ova populacija se bori sa identitetom i osjećajem pripadanja. Vrlo često ni njihove majke ne žele navesti kako su djeca začeta, te im pomoći u pristupu odgovarajućim servisima za pomoć. Kada govorimo o ženama preživjelim u Bosni i Hercegovini skoro svakodnevno su meta osuđivanja, društvo iznosi rodno motivirane stereotipe koji dovode do marginalizacije žena. Problem stigmatizacije žena preživjelih u BiH je toliko jak da su mitovi o silovanjima svakodnevno prisutni. Često zabilježene, istovremeno i porazne činjenice je da preživjeli bivaju meta diskriminacije i stigmatizaciju unutar institucija i od strane predstavnika institucija ove države. Ovakvi mitovi prebacuju teret sa počinitelja na ženu preživjelu.⁹

Djeca rođena iz čina ratnog silovanja često se nazivaju skrivenom populacijom, jer se pokazalo da ako neko iz njihove okoline zna za to kako su rođeni, onda bivaju izloženi stigmatizaciji i diskriminaciji. Još uvijek su izloženi društvenom osuđivanju, političkom i pravnom neprihvatanju. Upravo zbog toga, majke identitet oca vrlo vješto nastoje sakriti što dodatno otežava mapiranje i okupljanje djece rođene kao posljedica silovanja u Bosni i Hercegovini. Ovdje apsolutno nije zanemariva činjenica da BiH nikad nije pokrenula ili vodila registar djece rođene na ovaj način.¹⁰

⁸ Više detaljnih istraživanja dostupno na: International Network for Interdisciplinary Research on Children Born of War (INIRC-CBOW) - <https://www.childrenbornofwar.com/>

⁹ Mitovi o silovanju na suđenjima za ratno seksualno nasilje:

<https://trial.ba/wp-content/uploads/2018/01/20180112-TRIAL-Rape-Myths-BHS-WEB.pdf>

¹⁰ Udruženje „Zaboravljena djeca rata“ ne može procijeniti broj rođene djece iz čina silovanja u BiH. Također, Udruženje ne može procijeniti broj djece koje danas žive na teritoriji BiH. Udruženje i članovi mogu predstaviti lična iskustva koja će za zdravu i ravnopravno implementaciju Zakona biti ključna.

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Djeca koja su začeta silovanjem i seksualnim zlostavljanjem predstavljaju najvulnerabilniji dio populacije djece koja su pogođena ratom, pored nasilja i nesigurnosti, ne mogu ostvariti ni neka temeljna prava poput prava da bude zaštićen od stigme i diskriminacije, pravo na potpuni identitet, nacionalnost i porodicu, inkluziju.

Majke djece izložene su dvostrukoj stigmatizaciji, kao preživjele žrtve ratnog silovanja i majke. Bez podrške, žene i djevojke trpe značajne fizičke, psihološke, socijalne i ekonomske učinke prisilnog majčinstva. Šteta i nedostaci s kojima se majke susreću prenose se na djecu. Fizičko nasilje i emocionalno zlostavljanje, smanjen ili nikakav pristup obrazovanju, nesigurnost hrane, siromaštvo, beskućništvo, loše zdravstveno stanje, stalne selidbe, nestabilan pristup liječenju u ranom djetinjstvu, simptomi PTSP-a, umjerena do teška depresija, somatski simptomi srednje do teškog stepena, nestabilne emotivne veze, socijalna isključenost, itd. Navedeni rizici utvrđeni su instrumentalnim česticama istraživanja čiji su sudionici/e bili članovi/e Udruženja Zaboravljena djeca rata.

Rezolucija Skupštine Ujedinjenih naroda 60/147 o načelima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava: *„žrtvama se smatraju osobe „koje su, pojedinačno ili unutar grupe, pretrpjele štetu koja uključuje fizičku ili mentalnu povredu, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih osnovnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava, a gdje je primjereno, pojam žrtve uključuje i članove uže porodice ili štíćenike neposredne žrtve i osobe koje su pretrpjele štetu u nastojanju da pomognu žrtvama u nevolji ili da spriječe njihovu viktimizaciju.“¹¹*

Kao što je u ovoj Rezoluciji navedeno žrtve koje su preživjele grubo kršenje ljudskih prava, kao i njihove porodice, podrazumijevaju i posebnu kategoriju civilnih žrtava rata. Sve ove žrtve imaju pravo na pravdu, na podršku i poštovanje društva, na pravičnu i adekvatnu naknadu za pretrpljene strahote, psihološku, medicinsku i pravnu pomoć, a prije svega pravo na društveno priznanje patnje i počinjenog zločina. Posebno je važno naglasiti da je u načelu 9. Rezolucije navedeno da će se osoba smatrati žrtvom bez obzira na to da li je izvršilac povrede identificiran, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen i bez obzira na porodične veze između izvršitelja i žrtve. Bosna i Hercegovina je ratificirala više međunarodnih konvencija o ljudskim pravima u kojima nalazimo obvezujuće oblike postupanja za nadležne vlasti u Bosni i Hercegovini.

Od rođenja djeci se garantuje čitav niz prava prema nacionalnom i međunarodnom zakonu, uključujući, ali ne ograničavajući se na pravo na život, zdravlje, obrazovanje, razvoj i osnovni međusektorski princip nediskriminacije. Takva prava će vjerovatno su ometena odnosno poništena za dijete rođeno od seksualnog nasilja. U svom Opštem komentaru 5, Komitet UN-a za prava djeteta pojasnio je da obaveza nediskriminacije zahtijeva od država da aktivno identifikuju pojedinačnu djecu i grupe djece čije priznavanje i ostvarivanje njihovih prava mogu zahtijevati „posebne mjere“. Obaveza usvajanja "posebnih mjera" pojačana je obvezom država prema međunarodnom zakonu o ljudskim pravima da ne djeluju kao stigmatizatori i da štite pojedince od stigmatizirajućih radnji ili propusta trećih strana.

Važno je uvažiti vezu između nepoštivanja i zaštite ženskih prava i stigmatizacije djece rođene iz seksualnog nasilja. Oboje treba promatrati kroz prizmu rodne diskriminacije.

¹¹ Trial International, ured u BiH: <https://bit.ly/3QWrJz8>

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Djeca se često gledaju kroz prizmu „vojne strategije silovanja“, djecu druge etničke grupe, pa iz takvog etnički sukobljenog narativa koji je prisutan i u 2022 godine, djeca se nazivaju „djecom neprijatelja“. Razna internacionalna istraživanja su pokazala, a iskustva članova Udruženje Zaboravljena djeca rata i potvrdila, djeca rođene iz čina ratnog silovanja često se nazivaju pogrdnim imenima poput 'četničko ili ustaško kopile, balinka, terorista, taliban itd'. Ovakvi obrasci nasilja nad ovom populacijom utvrđeni su i preliminarnim rezultatima istraživanja o djeci rođenoj zbog rata u BiH, 2015 godine sa populaciji kojeg je provela Dr. PhD Amra Delić.

Znajući da je ratno silovanje uzrokovano etničkim problemima koji su se manifestovali kroz rat, ovakvi diskriminacijski, predrasudni napadi na dijete dovode do osjećaja nesigurnosti. Osjećaj nesigurnosti i strah raste i kod majke i kod djeteta aktivno, onoliko dugo koliko počinoci ratnog zločina silovanja ostaju na slobodi. Prema saznanjima OSCE Misije, u periodu između 2004. i 2016. godine, sudovi u BiH okončali su 116 predmeta protiv 162 optužena koji su uključivali optužbe za seksualno nasilje (u velikom broju predmeta, optužba za seksualno nasilje bila je jedna od više različitih optužbi).¹² U odnosu na procjene 20.000 do 50.000 preživjelih ratno silovanje, učinak pravosudnog sistema je nizak.. Uz nepostojanje zakonskog okvira koji garantuje sigurnosti i štiti ljudska prava djeteta, ovakva statistika nije olakšavajuća okolnost za dijete, ni za majku za svakodnevni život.¹³

Djeca su često stigmatizirana zato što ih se percipira kroz način začeca, kroz očevu figuru. Djeca su stigmatizirana ponašanjima potaknutim rodno diskriminirajućim, patrijarhalnim shvatanjima djetetovog identiteta. Neka društva zapravo tretiraju majčin identitet i biologiju kao „izbrisane“ činom silovanja. U vezi s tim, države koje prava utvrđuju po „očinskoj“ ili patrijarhalnoj liniji, te na taj način onemogućuju ili zabranjuju djeci pristup civilnoj dokumentaciji, legitimiraju spolnu diskriminaciju, diskriminaciju po osnovu rođenja ustvari vrše kršenje članka 2. Konvencije o uklanjanju diskriminacije nad ženama (CEDAW) od strane državnih stranaka.

"Moj identitet je 'ja sam dijete svoje majke' i to je nešto što svi moraju uvažiti. Mi nismo i nikad nećemo biti djeca neprijatelja" – izjava člana Udruženja ZDR

Međunarodno pravo također prepoznaje nepravne faktore, posebno socijalne i kulturne norme, kao prepreke iskorjenjivanju diskriminacije na temelju spola i postizanju rodne ravnopravnosti. Članak 5. (a) CEDAW-a posebno je odgovarajući u ovom kontekstu. Članak predviđa da države moraju poduzeti sve odgovarajuće mjere „... kako bi izmijenile socijalne i kulturne obrasce ponašanja muškaraca i žena, s ciljem postizanja uklanjanja predrasuda i uobičajenih i svih drugih praksi koje se temelje na ideji inferiornosti ili superiornost bilo kojeg spola ili u stereotipnim ulogama muškaraca i žena.“

Ovdje napominjemo građanstvo i institucije da je Udruženje Zaboravljena djeca rata, društvenim i sistemskim okolnostima, bilo potaknuto 2021 godine da provede inicijativu „Ime jednog roditelja“. Osnovna potreba za uspješnom realizacijom inicijative „Ime jednog roditelja“ javlja se zbog diskriminacije koju prolaze djeca rođena zbog rata, ali i umanjivanjem uloge majke u zakonodavnom sistemu BiH.

¹² OSCE: Postizanje pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: napredak ostvaren pred sudovima u BiH od 2014. do 2016. godine, dostupno na:

<https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/324331.pdf>

¹³ <https://www.childrenbornofwar.com/>

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Činjenica je da institucije u BiH stavljaju primat na ime oca bez mogućnosti opcionalnog izbora svjedoči diskriminaciji kojoj su izložene naši članovi Udruženja i djece rođene zbog rata generalno u BiH. Većina naših članova i djece rođene kao posljedica silovanja generalno u BiH ne zna ime oca zbog same činjenice da su njihove majke preživjele silovanje ili višestruka silovanja tokom rata nakon čega su kao posljedicu takvog zločina na svijet donijele djecu. Dodatna motivacija za realizaciju ovakvog projekta jeste i sama činjenica da su preživjele u Bosni i Hercegovini još uvijek izložene različitim oblicima diskriminacija. Inicijativa „Ime jednog roditelja“ je nastala kao rezultat dugogodišnje diskriminacije i ignorisanje jednoroditeljskih porodica kroz administrativu politiku.

U sigurnoj većini dokumenata koji se popunjavaju u školama, fakultetima, zdravstvenim ustanovama ili opštinama, a zahtijevaju identitet osobe, institucije proizvoljno traže da se doda „ime oca“, umjesto „ime jednog od roditelja i/ili staratelja/ke“. Ono što je interesantno naglasiti jeste činjenica da je ovo situacija u kojoj patrijarhalna opresija u kojoj živimo ometa zakon. Ne postoji zakon niti na jednom nivou u BiH koji zahtjeva „ime oca“ kao identifikacijsku stavku bilo kojeg pojedinca u državi.

Zbog problema sa kojima se suočavaju djeca rođena zbog rata, uvijek smo dužni objašnjavati zašto tu rubriku ostavljamo praznu, što dodatno retraumatizira djecu rođenu zbog rata i svakako prelazi granice privatnosti koja je zagarantovana svakom pojedincu. Pored privatnosti, pravo na izbor kroz administrativne prakse je aposlutno ugroženo. Pravo na izbor i privatnost zagarantovani su svakom pojedincu kroz Opću deklaraciju o ljudskim pravima i Evropskom Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a samim tim i Ustavom BiH, odnosno ustavom Federacije BiH. Gore navedena ljudska prava, neutemeljenom osnovom su bila i još uvijek jesu svakodnevno narušavana kada su u pitanju djeca rođena iz ratnog seksualnog nasilja. U skladu sa ustavom država BiH i entitet FBiH su dužni osiguravati uslove i preduzimati sve potrebne mjere za dosljedno poštivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Djeca rođena iz čina ratnog silovanja ostala su potpuno društveno i pravno nevidljiva. Članovi i članice Udruženja „Zaboravljena djeca rata“ su krenuli na put socijalne inkluzije koristeći se dijalogom o odgovornostima svakog člana/ice društva koji čine današnji bosanskohercegovački nacionalni kolektiv. Ako želimo govoriti o potpunoj inkluziji koja vodi ka eliminaciji ili suzbijanju diskriminacije / stigmatizacije nad osobama pogođenim ili oštećenim činom ratnog silovanja, u tom slučaju prvi i krucijalan korak jeste biti prepoznat i zbrinut od strane teritorijalno utvrđene, demokratske, suverene države.¹⁴

Kao glavne potrebe djece rođene iz čina ratnog silovanja danas možemo izdvojiti: prioritetno obrazovanje uz besplatno školovanje minimalno do 35 godine, sveobuhvatna zdravstvena zaštita, institucionalna podrška pri stambenom zbrinjavanju, prioritetno zapošljavanje, pravo na do/prekvalifikacije znanja, besplatna pravna pomoć, besplatna psihološka pomoć s tim da je važno imati pristup specijaliziranim psihoterapijskim stručnjacima koji imaju iskustvo u oblasti trans-generacijske traume uz rizike i štete navedene u ovom tekstu.¹⁵

¹⁴ Ustav BiH: https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

¹⁵ Trenutno se pravo na besplatnu psihološku pomoć ostvaruje u skladu sa propisima o zdravstvenom osiguranju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti, i u nadležnosti su kantona. Posebna kategorija civilnih žrtava rata može ostvariti pravo na psihološku pomoć kroz odgovarajuće zdravstvene ustanove, uključujući i domove zdravlja u okviru kojih djeluju centri za mentalno zdravlje u zajednici. Budući da su ovi

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Ovaj međugeneracijski učinak seksualnog nasilja povezanog s sukobima mora se hitno prepoznati i riješiti. U dosadašnjem, općenitom nedostatku specifičnih, ciljanih nacionalnih i međunarodnih politika i zakona potrebe, rizici i štete po djecu rođenu iz čina ratnog silovanja su se umnožili i ojačali tokom života djece, danas odraslih ljudi. Upravo zbog prethodno navedenog, izgradnja povjerenja između djece rođene iz čina ratnog silovanja i državnih, nadležnih institucija za prava civilnih žrtava rata jako je važna. Ako i nakon što Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH stupi na snagu objavom u Službenom listu FBiH, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, federalni ministar rada i socijalne politike moraju uključiti ovu populaciju u proces donošenja odluka o implementaciji Zakona i prava iz Zakona. Proces i pristup utvrđivanja statusa ove kategorije jako je važan korak u kojem moramo dobiti priliku da budemo saslušani od strane institucija. Ovakav dijalog donosi obostrane demokratske, ljudsko-pravaške benefite, od osjećaja pripadnost sopstvenoj državi i ideji da se država brine o tebi, do olakšavanja procedura u implementaciji Zakona što će administrativno, logistički i proceduralno pomoći već sad pod-kapacitiranom i preopterećenom sistemu socijalne zaštite u Federaciji BiH.¹⁶

Globalne i nacionalne zajednice moraju se suočiti s tabuima i složenostima oko reproduktivnog nasilja koje dovodi do „prisilnog majčinstva“, začeća i rađanja djece, rađanje posljedica tog nasilja. Postojanje djece rođene od seksualnog nasilja i visoko rodne posljedice trudnoće i majčinstva koje su posljedica silovanja ne smiju ostati eufemizmi u rezolucijama međunarodnih političkih aktera.

Stalna normativna i praktična marginalizacija djece rođene od seksualnog nasilja i njihovih "prisilnih majki" u postkonfliktnim društvima značajna je prepreka održivom i uključivom miru, pomirenju i tranzicijskoj pravdi. Procesi tranzicijske pravde koji ne prepoznaju i ne provode prava djece rođene od seksualnog nasilja ne mogu ispuniti svoje ciljevi koji uključuju istinu, pomirenje, odgovornost i isporuku reparacija. Poricanje prava djece rođene iz seksualnog nasilja nepomirljivo je s zahtjevom ljudskih prava na univerzalnost.

RJEŠENJE - 100% TJELESNOG OŠTEĆENJA -ČLAN 29, stav (4)

Dopunom stava (4) utvrđeno je da se žrtvama seksualnog zlostavljanja ili silovanja priznaje 100% tjelesnog oštećenja. Utvrđivanje tjelesnog oštećenja nema direktni uticaj na ostvarivanje prava na mjesečno lično novčano primanje koje je uređeno u poglavlju VII ali ima uticaja na pristup drugim pravima koja su utvrđena u članu 11. kao i drugim propisima na FBiH i kantonalnim propisima. U većem broju ovih propisa pristup pravima je baziran na rješenjima kojima se utvrđuje tjelesno oštećenje kao osnovni uslov. Određivanjem procenta oštećenja organizma u ovom Zakonu a poslije i u rješenjima o priznavanju ovog prava osigurava se pristup ovim pravima žrtvama seksualnog zlostavljanja ili silovanja.

centri organizirani kao službe u zajednici, važno je istaći da su u Federaciji BiH formirana 44 centra za mentalno zdravlje. Po procjenama iz 2022 godine, broj stanovnika u FBiH je oko 2.156.846 osoba.

¹⁶Komplikovan sistem socijalne zaštite u Federaciji BiH suočava se sa izraženim preklapanjem i čestim izbjegavanjem nadležnosti između 10 kantona i FBiH. U FBiH sistem socijalne zaštite uključuje čak preko 30 ministarstava i institucija. Država nema nadležnosti niti pravni okvir za ujednačenu socijalnu zaštitu na cijeloj teritoriji. Rascjepkan i birokratizovan sistem zaštite organizovan na nivou kantona u FBiH i opština u RS dovodi do nejednakog tretmana jednako ugroženih osoba, što u osnovi predstavlja diskriminaciju. Nepostojanje zakonskog okvira na nivou države i neharmoniziranost zakona između FBiH i RS dovodi do isključivanja pojedinih kategorija, a naročito povratnika iz sistema zaštite.

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

Udruženje "Zaboravljena djeca rata"

Grbavička 32, 71000 Sarajevo

+387 (0) 33 873 708 / +387 (0) 62 549 374

info@zdr.ba / www.zdr.ba

Na ovaj način se osigurava i dosljedna primjena zakona i jednakost pred zakonom svih žrtava. Naime, žrtve koje su prije 2006. godine ostvarile status žrtve prema tadašnjim odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH su morale dokazivati tjelesno oštećenje zadobijeno zlostavljanjem u određenom postotku. Zbog toga U skladu s tim, one su imale potvrdu o stopostotnoj invalidnosti izdatu od nadležnog centra za socijalni rad na osnovu koje su ostvarile mogućnost pristupa raznim pravima koja su vezana za određeni stepen oštećenja organizma.

Analizu utvrdili i odobrili potpisnici "Sporazuma o razumijevanju i saradnji u oblasti zaštite civilnih žrtava rata u Bosni i Hercegovini":

- Udruženje „Zaboravljena djeca rata“,
- Udruženje žena za ruralni razvoj, održivi povratak, reintegraciju i resocijalizaciju „Zvijezda“
- Udruženje za pomoć žrtvama i preživjelim seksualnog nasilja u ratu „Naš Glas“,
- Udruženje žrtava rata Foča 92-95
- Udruženje logoraša Prozor – Rama,
- Udruženje žena „Sehara“
- Udruženje za pomoć ženama žrtvama ratnog nasilja i seksualnog zlostavljanja „Suze“
- Neformalna grupa civilnih žrtava rata sa područja Federacije BiH

Svrha ovog Sporazuma je da u saradnji sa srodnim organizacijama u BiH i svijetu, te drugim akterima, osiguramo učešće preživjelih ratno seksualno nasilje i djece rođene zbog rata u procesima izrade strategija, politika i procesa koji utiču na njihov status čime bi se doprinijelo jednakosti, te boljem položaju preživjelih i djece rođene zbog rata u BH društvu i globalno.

Budimo društvo jednakih vrijednosti, a ne društvo različitih etiketa.

ID: 4202204220006 – UniCredit bank: 3387 3022 0765 0934 - IBAN: BA39 3387 3048 0765 1350 - SWIFT:

UNCRBA22